

УДК [323.2:332.1](477.83) “1944/1953”(049.32)

Микола ЛИТВИН

*доктор історичних наук, професор,
завідувач відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»*

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,

ORCID.org/0000-0003-1010-2329

lytvynmr@gmail.com

DOI: 10.33402/up.2019-12-212-216

СТАНИСЛАВІВ ТА СТАНИСЛАВІВЩИНА: ЛОКАЛЬНА ІСТОРІЯ НОВТНЬОЇ ДОБИ

Рец.: W obliczu nowej rzeczywistości. Stanisławow i Ziemia Stanisławowska w latach 1918–1923 / red. naukowa M. Kardas, Adam Adrian Ostanek, Piotr Semków. Warszawa; Iwano-Frankiwnsk, 2018. T. 1: Polityka–Wojskowość. 286 s; W obliczu nowej rzeczywistości. Stanisławow i Ziemia Stanisławowska w latach 1918–1923 / red. naukowa Mariucz Kardas, Adam Adrian Ostanek, Piotr Semków. Warszawa; Iwano-Frankiwnsk, 2018. T. 2: Administracja – Kultura. 274 s.

На честь сотої річниці відродження новітньої польської і української державностей польські та українські вчені підготували низку спеціальних праць, зокрема двотомне двомовне видання про суспільно-політичне і культурно-освітнє життя Станиславівщини після Першої світової війни. Видається, що це перша історико-регіональна праця, підготовлена молодими науковцями обох країн після Революції гідності за підтримки Сенату Республіки Польща, Фондації «Свобода та демократія».

За матеріалами польської преси Петро Семкув (Гдиня) проаналізував характер українсько-польського воєнно-політичного протистояння 1918–1919 рр. у Східній Галичині, розкрив особливості суспільно-політичних процесів у регіоні у перші повоєнні роки. Однак у нарисі відсутні згадки про найбільші операції Галицької армії (два штурми Львова, Вовчухівську і Чортківську наступальні операції), не подано характеристики супротивних армій, прізвища їхніх командантів, проігноровано щоденне життя місцевого населення в умовах війни¹.

¹ Semków P. Listopad 1918 na latach prasy polskiej Małopolski Wshodniej w pierwszej dekadzie niepodległości Polski. *W obliczu nowej rzeczywistości. Stanisławow i Ziemia Stanisławowska*

Євген Лизень (Івано-Франківськ) зробив спробу реконструювати дипломатичну діяльність ЗУНР у першій половині 1919 р., зокрема проаналізував передумови та наслідки діяльності антантівської місії Ж. Бартелемі в Східній Галичині, що намагалася встановити лінію перемир'я (Львів і Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн мали відійти до Польщі), з якою влада ЗУНР не погоджувалася. Зазначено й мету діяльності міжсоюзної місії Л. Боти щодо можливого укладання польсько-українського міждержавного перемир'я. Однак у роботі відсутній аналіз діяльності дипломатично-урядових місій ЗУНР в Угорщині, Румунії та Чехословаччині, обійдено увагою їхні складні взаємини з аналогічними структурами Української Народної Республіки².

Ярослав Краснодєбський (Торунь) проаналізував зміст різножанрових статей і кореспонденцій станиславівського часопису «Znicz» – органу Польського повітового комітету (зберігається у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка). Автор зауважує, що у місті в добу ЗУНР виходило не менше 27 періодичних видань, з яких 18 – українською, 3 польською і 5 єврейською (ідиш) мовами. Часопис «Znicz» (вийшло 109 номерів) редагував Тадеуш Занєєвський, якого згодом обрали послом польського сейму (1922–1927). У вказаному часописі насамперед публікувалися матеріали про суспільно-політичне життя Станиславова, Коломиї, Тернополя, Львова, бої на польсько-українському фронті, аналізувалися міжнародні події, зокрема перебіг Паризької конференції, що обговорювала статут Східної Галичини. При цьому зауважено, що у часописі безцензурно подавалася інформація про поляків, які були полонені чи інтерновані українською владою³.

Павло Гаврилишин (Івано-Франківськ) аналізує непопулярну в українській історіографії тему інтернування поляків (цивільних і військових) у добу ЗУНР. Зокрема показує перебіг судового процесу у Львові (1921) над таборовим лікарем-українцем Петром Петрушевичем, якому трибунал не визнав вини. У статті подано коротку історію табору для інтернованих поляків у Косачеві – передмісті Коломиї. Автор вважає, що із 4–5 тис. його скитальців (6 грудня 1918 – 24 травня 1919 рр.) померло від хворіб і поранень 800 – 1300 осіб⁴.

У першому томі видання конспективно подано геополітичні передумови та наслідки польсько-української війни 1918–1919 рр. Зокрема Маріуш Кардас (Гдиня) прагне донести читачеві історичні та демографічні аргументи щодо відродження у Східній Галичині польської державності; при цьому вважає, що на цих теренах поляки мали кращі, ніж українці стартові державотворчі традиції, зокрема у фінансово-

wowska w latach 1918–1923 / red. nauk. M. Kardas, Adam Adrian Ostaneck, Piotr Semków. Warszawa; Iwano-Frankiów, 2018. T. 1: Polityka–Wojskowość. S. 17–29.

² Лизень Є. Дипломатична діяльність уряду ЗОУНР під час перебування в Станиславові (січень–травень 1919 р.). *W obliczu nowej rzeczywistości*. Т. 1. С. 30–37.

³ Краснодєбський Я. «Znicz» – organ Polskiego Komitetu Powiatowego w Staniawowie (1918–1920). *W obliczu nowej rzeczywistości*. Т. 1. С. 38–51.

⁴ Гаврилишин П. Особливості перебігу судового процесу над «косачівським» лікарем Петром Петрушевичем. *W obliczu nowej rzeczywistości*. Т. 1. С. 65–76.

господарській та культурній сферах⁵. Автор вважає, що Акт злуки УНР і ЗУНР 1919 р. сприяв зміцненню кадрами та постачанню озброєння Галицької армії, яка воювала не лише проти польського, але й більшовицького і денікінського війська. Потуги польського війська на Галицькому фронті зменшував конфлікт Польщі за спірні території з Чехословаччиною, Німеччиною і Литвою. Головним режисером військово-політичних подій у регіоні, на думку автора, був Париж, країни Антанти. Не забув історик згадати і про переговори діячів УНР з Польщею у 1919–1920 рр., які не толерували провідники ЗУНР, зрештою, про них вони здебільшого й не мали інформації. Стверджено також, що завершення червневої 1919 р. (Чортківської) офензиви й ухвала Паризької мирної конференції від 25 червня 1919 р. спричинили окупацію Другою Річчюположитою терені краю до р. Збруч; слушно зауважено, що польському війську допоміг наступ румунських частин із Покуття на Станиславів. Остаточню польську владу у регіоні уконституювала ухвала Рада Амбасадорів 15 березня 1923 р. Дуже шкода, що при висвітленні проблеми польський дослідник не використав спеціальних праць українських вчених – Олександра Карпенка, Миколи Литвина, Миколи Кугутяка, Олега Павлишина, Олександра Павлюка, Олександра Рубльова, Юрія Сливки.

Стаття Романа Чорненського (Івано-Франківськ) про польське національно-культурне життя Коломиї у 1918–1919 рр. написана за матеріалами польськомовної преси, яку українські дослідники здебільшого ігнорують. Особливу увагу історик приділив політичним настроям і побуту поляків у добу ЗУНР, діяльності польських громадських структур, насамперед Польської військової організації, Польської повітової організації, Польської робітничої ради. Автор вважає, що польське населення міста із пересторогою поставилося до молоді української державності, а Польська військова організація намагалася підняти антивладне повстання⁶. На жаль, у статті не показано міжнаціональні стосунки на побутовому рівні.

Богдан Максимець (Івано-Франківськ) розкрив особливості формування органів місцевої влади ЗУНР. При цьому акцентував увагу на нормативно-правові документи, які регламентували процес виборів повітових, міських і сільських комісарів Української Національної Ради, визначали їхні повноваження (стосувалися «творення оборонної сили» – підрозділів армії та сторожі; збору податків; недопущення «міжнаціонального насильства», зокрема погромів; поширення інформації та ін.). Автор зазначає, що на ці посади, як правило, обирали шановних осіб – громадсько-політичних діячів, правників, освітян, священнослужителів, інженерів, сільських господарів. Зокрема на Прикарпатті в органах місцевої влади працювали Лев Бачинський, Іван Макух, Северин Данилович, Теофіл Окуневський, Клим Кульчицький, Павло Чайківський, Іван Мирон, отець Андрій Бандера⁷.

⁵ Kardas M. Stanisławów i Ziemia Stanisławowska 1919 Szkic do polityczno-wojskowego portretu lat 1918–1923. *W obliczu nowej rzeczywistości*. T. 1. S. 135.

⁶ Чорненський Р. Поляки Коломиї в період ЗУНР – ЗОУНР у 1918–1919 рр. *W obliczu nowej rzeczywistości*. T. 1. C. 147–158.

⁷ Максимець Б. Формування органів місцевої ради ЗУНР на Станиславівщині (1918–1919 рр.). *W obliczu nowej rzeczywistości*. Stanisławow i Ziemia Stanisławowska w latach 1918–1923 / red. nauk. Mariucz Kardas, Adam Adrian Ostanek, Piotr Semków. Warszawa; Iwano-Frankiowski, 2018. T. 2: Administracja – Kultura. C. 15–28.

Степан Кобута (Івано-Франківськ) узагальнив діяльність українських адвокатів Л. Бачинського, Ю. Олесницького, Й. Партицького (Станиславів), І. Ганкевича (Коломия), М. Желехівського (Калуш), Т. Окуневського (Городенка), М. Баб'юка (Рогатин), І. Макуха (Товмач) та інших у державному будівництві ЗУНР. Відзначив складність здійснення їхніх професійних обов'язків у перехідний період (1919–1923), коли зазнавали утиски нової польської влади правники, недавні старшини Галицької армії. Зауважено, що чималу фахову і морально-психологічну допомогу їм надавав Союз українських адвокатів, створений 1923 р. у Львові⁸.

Роман Зварич (Івано-Франківськ) проаналізував особливості функціонування судової системи відродженої Польщі в 1918–1923 рр., яка мала «законним» способом здійснювати утихомирення державницьких прагнень національних меншин. Він вважає, що польська влада постійно порушували Конституцію 1921 р., яка мала гарантувати кожному громадянину право на збереження своєї національної самобутності, культивування рідної мови⁹.

Ганна Карась (Івано-Франківськ) реконструювала основні віхи життя і громадсько-політичної діяльності композитора, музиканта, педагога, члена Наукового товариства імені Шевченка Осипа Залеського (1892–1984) у першій третині ХХ століття. Відзначено, що в добу ЗУНР він вступив до Галицької армії; після її інтернування в Чехословаччині редагував газету «Голос Табору», що розповідала про життя скитальців Української бригади у Німецькому Яблонному (її оригінал знаходиться у Слов'янській бібліотеці Національної бібліотеки Чеської Республіки)¹⁰.

Оксана Дрогобицька (Івано-Франківськ) чи не вперше в українській історіографії проаналізувала складну санітарно-епідеміологічну ситуацію в регіоні після Першої світової війни, особливу увагу приділивши проблемі поширення інфекційних і венеричних захворювань; цьому сприяли: падіння рівня життя, голод, військові реквізиції, воєнні дії, масові переміщення військових і полонених¹¹. Узагальнення О. Дрогобицької доповнює студія Людмили Потравич, у якій відтворено вплив економіки на екологічний стан довкілля Прикарпаття першої чверті ХХ ст. (йдеться про забруднені стічні води, довкілля залізниць, ливарного і хімічного виробництва) та ін.¹².

⁸ Кобута С. Українські адвокати Станиславова і Станиславівщини у 1918–1925 рр.: чисельність, територіальне представництво, специфіка професійної і громадської діяльності. *W obliczu nowej rzeczywistości*. Т. 2. С. 128–148.

⁹ Зварич Р. Особливості еволюції судової системи Другої Речі Посполитої через призму інкорпоративної політики на Станиславівщині (1918–1923 рр.). *W obliczu nowej rzeczywistości*. Т. 2. С. 72–112.

¹⁰ Карась Г. Осип Залеський на тлі суспільно-політичної доби та культурно-мистецького життя Станиславова. *W obliczu nowej rzeczywistości*. Т. 2. С. 164–181.

¹¹ Дрогобицька О. Санітарно-епідеміологічна ситуація на Станиславівщині у 1918–1923 рр. *W obliczu nowej rzeczywistości*. Т. 2. С. 113–127.

¹² Потравич Л. Вплив економічного розвитку м. Станиславова на екологічний стан довкілля в період 1918–1923 рр. *W obliczu nowej rzeczywistości*. Т. 2. С. 38–71.

Любов Генік і Богдан Ігнатюк (Івано-Франківськ) показали вплив суспільно-політичних і воєнних подій на творчість Василя Стефаника¹³. Заслугує уваги читачів також нарис Мирона Черепанова (Івано-Франківськ) про тогочасне вокально-хорове та інструментальне мистецтво, а Олени Козакевич (Львів) – про кустарне і мануфактурне виробництво текстильної продукції, організацію виставок і фахових навчальних осередків народного мистецтва¹⁴. Єврейську культуру Снятина новітньої доби відтворила Надія Бабій (Івано-Франківськ). Особливо цінними є її зауваги щодо аналізу єврейських надгробків, розшифрування епітафій¹⁵.

До позитивів рецензованих видань віднесемо й те, що вказані авторські статті, мабуть, не були цензуровані упорядниками книг, українськими і польськими науковцями, а тому без ретуші показують наукові рації (наративи) двох національних історіографій. Частина статей доповнюють оригінальні документальні світлини, окремі з яких друкуються вперше. Вказаний науково-видавничий проект, без сумніву, мусить мати продовження, бо науковий поступ неможливий без діалогу, дискусій, термінологічних і концептуальних узгоджень.

Mykola Lytvyn. Stanislav and Stanislav Region: local history of contemporary period

¹³ Генік Л., Ігнатюк Б. Перша Світова та інші війни й новела Василя Стефаника «Сини». *W obliczu nowej rzeczywistości*. Т. 2. С. 182–208.

¹⁴ Козакевич О. Осередки текстильного виробництва на Станиславівщині: передумови створення, діяльність, асортимент. Там само. С. 221–247.

¹⁵ Бабій Н. Єврейська «картина світу» у меморіях Снятина. Там само. С. 248–270.